

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В БЕРДИЧІВСЬКОМУ КРАЇ

ЯК СТИМУЛ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто культурно-історичні пам'ятки та пам'ятні місця для розвитку туризму в Бердичівському краї, актуальність визначення основних засад створення туристичних маршрутів, їх попит для іноземних та вітчизняних туристів, організацію нових маршрутів з врахуванням специфіки заходу, бази, особливостей проведення дозвілля будь-якими туристами, доведено можливість розвитку туристичної індустрії як невід'ємного компоненту економічного розвитку.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, туристичні потоки, туристичні маршрути, туристичні послуги, попит, ціна, економіка, ефект, музейна справа.

Бердичівський край, що знаходиться на перехресті Київщини, Волині і Поділля, славиться своєю унікальною історико-культурною спадщиною – пам'ятними місцями, пам'ятками та пам'ятниками. Тут переплелись дивним чином українська, польська та єврейська культури, що і відзначилося на чудовому знаменитому менталітеті його мешканців. Дуже багато поселень народжувались та зникали на одних і тих же місцях протягом віків. Щоб увіковічити минуле Бердичівського краю, зберегти його історичну спадщину, передану нам віками, діють музейні заклади й про них необхідно знати.

Одним з напрямків розвитку Бердичівського краю, багатого на культурно-історичний спадок, є туристична діяльність. Причиною того, що з культурно-історичним спадком Бердичівщини туристи, на жаль, не завжди знайомі, є недостатнє використання та фінансування пам'яток. Нагальною є потреба детального вивчення, з'ясування перспектив використання даних об'єктів у сфері туризму. Пам'ятки Бердичівщини наразі використовуються за призначенням, але туристичні потоки незначні.

Метою даного дослідження є відслідковування пам'яток, аналіз значення цих об'єктів для розвитку туризму в Бердичівському краї, визначення основних чинників створення маршрутів, які могли бути презентовані та користувалися б попитом у туристів. Для туристичної галузі все це дуже важливо. Наразі туристичні фірми Бердичева пропонують немало маршрутів, розрахованих на різні групи споживачів з використанням різних транспортних засобів, і різної тривалості. Але визначення, основних засад організації нових маршрутів повинно враховувати специфіку заходу та базуватися на особливостях проведення дозвілля туристами.

Бердичівщина є місцевістю, досить цікавою для розвитку туризму. Про подорожі людина мріє з дитинства. Але, перш ніж летіти та їхати у інші країни, подорожувати потрібно починати по рідній країні, знайомитись з пам'ятниками історії та культури свого народу, відвідувати музеї та природні заповідники, милуватися красою навколишньої природи. Актуальним місцем щодо розвитку туризму є Бердичівщина. Так, одним з найстаріших населених пунктів України є с. Райки біля Бердичева, де знаходяться залишки городища часів Київської Русі. Видатним дослідником Теодосем Миколайовичем Мовчанівським це городище було досліджене ще у 1929–1932 рр. та описане В. К. Гончаровим. Інтересним є те, що після проведених там розкопок було встановлено, що жителі городища загинули в бою після нападу монголо-татарської орди.

Перлиною туристичного маршруту є с. Терехове. Саме тут 3 грудня 1857 року народився класик світової літератури Д. Конрад. З цим іменем пов'язана і територія Терехівської ЗОШ, липова алея – колишній маєток Пільховської Єви, бабусі Юзефа Теодора Коженювського – в майбутньому Джозефа Конрада – великого англійського письменника, моряка. У музеї представлені експозиція кімнати Джозефа Конрада, експонати з історії села, документальні свідчення. Відвідувачі тут можуть ознайомитися з життєвим шляхом Юзефа Теодора Коженювського (1857–1924). Прижиттєве повне видання творів письменника є особливою цінністю цього музею. Музеєві у 1993 році присвоєно звання “народний” за значні заслуги у популяризації життя та творчості Д. Конрада та активну участь у вивченні історії краю. З багатьох країн світу його відвідують відомі вчені, письменники, краєзнавці.

Ще одним краєзнавчим куточком Бердичівщини є с. Бистрик – мала батьківщина вчителя української мови та літератури, дослідника історії рідного краю Гаврила Григоровича Богуна. Що є теж досить цікавим та пізнавальним для туристів.

Місцем, яке хочуть відвідати багато туристів, є Костел святої Варвари, споруджений у 1759–1781 рр. Адже саме тут Оноре де Бальзак, французький письменник, обвінчався з полячкою Евеліною Ганською 14 березня 1860 р., які вважаються невидимими “покровителями” міста. Старовинна будівля костелу пам'ятає також і постать зі світовим ім'ям Федеріка Шопена. І саме тут польський композитор французького походження навчався у чеського викладача.

Головною візиткою міста є монастир Босих Кармелітів. Це велетенська будівля в стилі Бароко, в нижньому залі якого розташований фотомузей. Монастир – фортеця, що височіє на Соборній площі, є найближчою до Києва серед усіх фортець України. У 1627 р. Київський воєвода Януш Тишкевич заснував кляштор і у 1630 р. подарував замок католицькому ордену Босих кармелітів. У 1998 р. в костьолі створено Санктуарій Божої

Матері Бердичівської, яка була освячена і коронована Папою Римським Іоанном Павлом II.

Костел монастиря найстаріший на Наддніпрянщині, зведений у стилі бароко з двома побічними високими вежами. Особливо багато було прикрашено позолотою, ліпкою, різьбою та малюнками “al fresco” костел зсередини, де барочну основу гармонійно поєднали із стилем “рокайль”.

У приміщенні, що входить до комплексу споруд кляштора босих кармелітів (пам’ятка архітектури XVI–XVII ст. знаходиться музей історії міста Бердичева. Експозиції музею знайомлять відвідувачів з історією Бердичева середніх віків, періоду Другої світової війни, видатних творців культури та літератури, уродженців Бердичева, діяльність яких пов’язана безпосередньо з містом тощо. Роботи фотоаматорів, професійних фотографів, художників та майстрів народної творчості представлені зазвичай на змінній виставці у виставковій залі музею.

Ще одним пам’ятним місцем Бердичева є концтабір військовополонених, який розміщувався в трьох казармах, що збереглися дотепер у південній частині міста, районі Лисої Гори. Сюди у 1941 р. пригнали до міста 48 тисяч військовополонених. Серед 34-х найбільших концтаборів України Бердичівський був одним із найчисленніших і з найжорстокішим режимом. Більшість полонених опинилися під відкритим небом, спати доводилося на холодній землі. Їхня їжа складалася із 100 грамів проса і півлітра води на добу. Кожен військовополонений примусово працював з 4 години ранку до 20 години вечора. Того, хто не міг каторжно працювати, карателі розстрілювали на місці, хворих живцем закопували в землю. Тяжка, непосильна щоденна праця, голодування підкошувало здоров’я в’язнів. Щодня сотні в’язнів не поверталися до табору після роботи, падали, і їх тут же пристрілювали. З’явилися цинга, тиф, від яких помирали сотні полонених, їх звалювали в ями до 700 чоловік у кожну. Взимку 1941 р. на Лису Гору окупанти пригнали значну групу моряків, які не скорилися катам, зламали кордони табору, босоніж, в одних тільняшках кинулися тікати через замерзлу р. Гнилоп’ять до села Бистрик. Втеча не вдалася, річка вкрилася трупами моряків, яких гітлерівці не дозволили поховати. Всього в Бердичеві було закатовано, розстріляно близько 9-ти тис. військовополонених [4].

На території Райгородоцької загальноосвітньої школи I–III ступенів, в одному з приміщень розташована музейна кімната, яка містить експонати, присвячені життю та подвигу Героя Радянського Союзу Вадима Клавдійовича Олійника, зенітна батарея якого 5 квітня 1944 р. стояла на смерть та не пропустила ворога на протитанковій обороні південно-західніше Дубово. Бійцями батареї було знищено 5 танків, самохідну гармату.

Коли майже весь склад батареї загинув від вогню противника, Вадим Олійник сам наводив, заряджав та знищував ворога. У цьому бою Вадим Олійник загинув., показавши приклади самовідданості та героїзму. У музейній кімнаті Райгородоцької ЗОШ, в якій навчався В.К.Олійник до війни, зберігаються і його вірші, листи до матері, листи від однополчан, а також його особисті речі, історичні матеріали, документи які передали до музею школи сестра Героя Аліма Олійник та її син Віктор Шафранський [1].

До 70-річчя визволення Бердичева від німецько-фашистських загарбників та 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка на початку 2014 р. було видано книгу голови правління Житомирської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, директора Музею історії Бердичева П. С. Скавронського “Мила моя сторона”.

В адміністративному будинку смт Червоне Андрушівського району знаходиться краєзнавчий музей Червонського цукрового комбінату. Побудований у 1848 р., андрушівський завод був однією з перших українських цукроварень і швидко потрапив у орбіту впливу Терещенків, які в 1850-х роках диверсифікували свої лісові та хліботоргові активи у перспективний цукровий бізнес. У 1880-х роках цукрозаводчики, підтримувані царським урядом, об'єдналися в синдикат, встановивши монополю високу ціну на власну продукцію, що разом із подальшим технічним прогресом дало змогу отримувати значні прибутки. У музеї розміщено також матеріали щодо історії Червонського цукрового комбінату – колишнього володіння магнатів Терещенків. Завод споруджено до 1868 року, у 1870 році завод був зареєстрований у акцизному товаристві цукрозаводчиків. Засновником і першим власником заводу став граф Грохольський. Він спорудив і масток у стилі пізньої готики. Наразі Червоненська цукроварня, на відміну від більшості сусідніх, продовжує успішно працювати, вона є однією з перших, де було впроваджено елементи комп'ютерного керування технологічними процесами цукрового виробництва. З історії заводу у музеї зібрані різноманітні старовинні інструменти, матеріали, можна побачити зразки старовинної техніки, що служать і досі – двоє типів ваг кінця XIX ст. (одні на складі, другі у цеху фасування цукру), плунжерний насос 1930-х років, діючі електровимірвальні прилади 1960-1970-х років, які робітники не хочуть міняти на сучасні, бо “вони надійніші” тощо. Також в музеї є матеріали про вузькоколійну залізницю, яка використовувалась цукрокомбінатом для перевезення вантажів та готової продукції [8].

У приміщенні приватного млина с. Красівка функціонує приватний музей селянського побуту, засновником якого є місцевий фермер Костянтин Володимирович Мулярчук. Тут представлено селянські знаряддя з обробітку землі, побутового використання. Також можна побачити як виглядає терниця або кужіль. Обидва

інструменти використовувались у тривалому та нелегкому процесі виготовлення полотна. Для цього ж була потрібна і прядка. Серед усіх експонатів чільне місце належить дерев'яним рублям, яких у музеї 40. Речі з різних куточків України і навіть Америки є у колекції красівського мірошника. Деяким з них по кількох роках, як, наприклад, дзвіночку, який зроблений у 1821-му році. Музей розташований у приміщенні млина і чимало експонатів розповідають саме про хліборобство. Щоб очистити зерно від лузги та подрібнити його на крупу, наші пращури користувалися ступами. Вони були ручними або ножними. Перетворювали борошно у зерно за допомогою жорен. Згодом з'явилися вітряні та водяні млини. А як працюють сучасні, відвідувачі спостерігають прямо у музеї. В усіх приміщеннях млина можна бачити знаряддя для сільськогосподарської праці та предмети побуту.

У міському Палаці культури імені О. А. Шабельника знаходиться Народний музей історії заводу "Прогрес". Весь історичний шлях розвитку підприємства від часу створення у 1860 році до наших днів охоплює експозиція музею, де представлені документи, вирізки з газет, особисті речі працівників підприємства та інші експонати.

У приміщенні дитячого навчального закладу №15 м. Бердичів розміщено міні-музей меду від ста хвороб, в якому є все, що пов'язане із цим продуктом – вулики сучасні рамкові і старовинні дуплячі (їх подарував музею бджоляр із Андріяшівки), й інструмент для роботи пасічника – медогонки, димар, лопатки, стамески, катки, щільники з медом, вощина, якою бджоляр обробляє рамку. Але головним експонатом є мед різних сортів – липовий, гречаний, з акації та багато іншого. Крім меду, у музеї чимало лікарських та косметичних препаратів, які виготовляються з продукції бджолярства – меду та прополісу. Чималою є добірка різноманітних свічок, які виготовляються зі ще одного продукту бджолярства – воску. Є тут і фотографії із музеїв воскових фігур. Упорядники підібрали чимало відео- та мультфільмів, у яких розповідається, звідки береться мед та пропагується його вживання. Всіх відвідувачів після закінчення екскурсії чекає смачний сюрприз – квітковий чай та млинці з медом [2].

Отже, у Бердичівському краї є всі можливості для розвитку туризму, який став невід'ємним компонентом економічного розвитку світу. Туризм чинить суттєвий вплив на такі ключові галузі як транспорт, зв'язок, торгівлю, діяльність готелів і ресторанів, охорону здоров'я, сільське господарство, є важливою сферою розвитку економіки, спроможний забезпечити значний внесок в економіку краю у вигляді платежів до бюджету, сприятиме створенню нових робочих місць, позитивно впливатиме на природне середовище. Саме завдяки розвитку туризму розвиватимуться райони та сільські території Бердичівського краю.

Усі ці пам'ятки нині використовуються за призначенням, але туристичні потоки незначні з причини майже повної відсутності інформації про об'єкти та недостатньої реклами, не всі історико-культурні об'єкти в достатній мірі розцінюються як туристичні ресурси, більшість визначних пам'яток не включена навіть у туристичні маршрути, що призводить до їх занепаду і використання в обмежених масштабах. Тому важливим нині є формування національних туристичних ринків як окремих складових міжнародного туристичного ринку. Однак проблема визначення закономірностей функціонування туристичного ринку вивчена дослідниками ще недостатньо. Необхідно активізувати наукові дослідження у цій важливій сфері. Наразі туризм приносить прибуток у тих регіонах, в яких досяг найбільшого розвитку, за умов підтримки влади, яка вбачає в ньому засіб стимулювання збалансованості й розвитку економіки.

Масштабність туризму, його прискорений розвиток у часі, територіальне поширення, комплексність, обумовлений своєю неповторністю, унікальністю регіонів, дозволяє визначити його сутність як туристичний процес, в основі якого лежить рух як переміщення в просторі (туристів-споживачів від місць проживання в місця відпочинку, робочої сили та кваліфікованих кадрів, грошей у вигляді платежів, інвестицій тощо, інформації рекламного, службового та іншого характеру).

Однак розвиток туризму потребує значного обсягу інвестицій, особливо в розбудову сфери гостинності, на екологічні та реставраційні програми тощо, що вказує на зв'язок туризму з іншими галузями економіки, його залежність від загального рівня економічного розвитку країни. Разом із тим, розвиток туризму стимулює розвиток економіки, забезпечує ефект, особливо у сфері зайнятості.

Для удосконалення рекреаційно-туристичної діяльності велике значення має інформація про навколишнє середовище, яке включає демографічні, науково-технічні, політико-правові, соціально-культурні, природні та економічні фактори, які взаємопов'язані між собою. Такі дані повинні бути зосереджені у відповідних інформаційних центрах, об'єднаних в єдину інформаційну систему, яка повинна бути повна, зрозуміла у використанні та загальнодоступна.

В умовах кризи, коли дуже високим є психологічне навантаження та обмеженість кількість грошей сімейного бюджету, яка може бути виділена на відпочинок, необхідно розвивати місцеві види туризму, які є більш дешевими та можуть дати поштовх для розвитку, сумісних з туризмом сфер економіки.

Коли турист обирає мету своєї подорожі, він порівнює між собою різні місця і ті послуги, котрі там є, та обирає із них ті, що йому найбільше підходять. Той продукт, який турист замовляє і купує, складається із послуг туристичного краю або регіону.

Територією, на якій пропонується комплекс послуг, може бути частина регіону або туристичний центр, де є матеріальна база для організації відпочинку та розміщення туристів, а рекреаційно-туристичний потенціал використовується ефективно. Однак серед значної кількості природоохоронних рекреаційних установ лише одиниці виконують нормально свої функції. Причиною такої ситуації є, в першу чергу, дефіцит інформації для громадян України та її гостей.

Туристичні ресурси є найважливішим компонентом розвитку міжнародного та внутрішнього туризму. Як правило, наявність туристичних ресурсів визначає формування туристичного бізнесу в тому чи іншому регіоні. Саме вони зумовлюють і визначають найважливіші економічні показники туризму, такі як кількість туристів, ціна на послуги, географія подорожей, їх сезонний розподіл, тривалість перебування тощо. Тому комерційна робота в галузі туризму повинна будуватись на всеохоплюючому обліку туристичних ресурсів як в цілому по країні, так і по Бердичівському краю.

Першою ланкою туристичного потоку іноземних громадян в Україну є транспортні шляхи, які повинні відповідати міжнародним вимогам та надавати можливість здійснювати перевезення швидко, безпечно, надійно, комфортно. Взаємодія двох галузей - транспорту і туризму – допоможе кожній з них у короткі терміни вирішити більшість питань, зокрема розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі транспортних коридорів із залученням приватного капіталу (національного і закордонного).

Україна має розвинуту мережу автомобільних доріг і залізниць, аеропортів, річкових і морських портів. Авіаційний, автомобільний, залізничний, річковий і морський транспорт здатні забезпечити перевезення туристів з резервом транспортних потужностей на деяких видах транспорту. Бердичів – районний центр на р. Гнилоп'ять, за 40 км на південь від Житомира через який проходить міжнародна автомагістраль Є583, М21 “Житомир – Кам'янець-Подільський”.

Бердичів – місто, що іменується “Волинським Єрусалимом”. Євреї тут жили, як у своїй країні. Такої кількості євреїв у співвідношенні із неєвреями не було в жодному місті світу, за межами Ізраїлю. У післявоєнні роки ХХ століття кількість їх у Бердичеві значно знизилась, але це місто й досі лишається особливим для представників цього народу. Так як тут похований один із найвидатніших хасидських цадиків, “адвокат єврейського народу”, Леві Іцхак Бердичівський.

Таким чином, Бердичів має три основні історико-культурологічні об'єкти, орієнтовані на різний контингент туристів: костел святої Варвари приваблює туристів-бальзакофілів; монастир-фортеця – римокатоликів; численні єврейські поховання можуть

стимулювати ностальгічний туризм. Усі ці пам'ятки нині використовуються за призначенням, але туристичні потоки незначні з причини незначної кількості реклами та інформації про об'єкти.

Пропонується у подальших дослідженнях акцентувати увагу на оцінці впливу туризму на економіку Бердичівського краю для отримання інформації про те, скільки грошей вкладається туристами, як розподілені туристичні потоки по країні, потреба в спеціалістах для розробки програми туризму та організації моніторингу. Оскільки туризм відіграє суттєву роль у поповненні бюджету краю, місцева влада вже має змогу втілювати у життя різні проекти в цій галузі. Отже, туризм може стати гарною альтернативою, за умови якщо місцева влада буде максимально сприяти розвитку туристичної індустрії.

Список літератури та джерел

1. Артемчук В. Музей Героя Радянського Союзу відкрито в Райгородецькій школі / В. Артемчук // Земля Бердичівська. – 2011. – № 37.
2. Вітбер Я. Відкрили музей від ста хвороб / Я. Вітбер // Бердичівські новини. – 2008. – № 45.
3. Горобчук А. П. Бердичів. Історія міста від заснування до сьогодення (історико-краєзнавчий нарис) / А. П. Горобчук. – Житомир: ПП “Рута”, 2012. – 232 с.
4. Державний архів Житомирської області. – Ф. 2636, оп. 1, спр. 9. – арк. 38 зв.
5. Кифяк В. Ф. Організація туризму: навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 343 с.
6. Романчук А. В. Музейный туризм [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://history.spbu.ru/userfiles/Romanchuk.PDF>: учеб.-метод. пособие / А. В. Романчук. – СПб.: Санкт-Петербургский гос. ун-т, 2010. – 46 с.
7. Скавронський П. С. Музею Джозефа Конрада в Бердичеві бути / П. С. Скавронський // Мила моя сторона. Краєзнавчі нариси з історії, економіки та культури рідного краю (1999-2014 рр.). – Бердичів: Мельник М.В., 2014. – С. 140–163.
8. Тютюнник Ю. Г. Індустріальна спадщина Андрушівського району Житомирської області (за матеріалами польових досліджень) / Ю. Г. Тютюнник // Праці центру пам'яткознавства. – 2009. – Вип.15. – С. 247–272.